

BANKI SPÓŁDZIELCZE NA RYNKU FINANSOWYM W POLSCE

MIROSŁAWA CAPIGA, GRAŻYNA SZUSTAK, ŁUKASZ SZEWCZYK

BANKI SPÓŁDZIELCZE
NA RYNKU FINANSOWYM W POLSCE

BANKI SPÓŁDZIELCZE NA RYNKU FINANSOWYM W POLSCE

MIROŚŁAWA CAPIGA, GRAŻYNA SZUSTAK, ŁUKASZ SZEWCZYK

Recenzent: Prof. zw. dr hab. Krystyna Brzozowska

Publikacja dofinansowana ze środków dotacji na utrzymanie potencjału badawczego Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.

© Copyright do wydania polskiego CeDeWu Sp. z o.o.

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Zabronione jest kopiowanie, przetwarzanie i rozpowszechnianie w jakimkolwiek celu oraz postaci bez pisemnej zgody Autorów i Wydawcy.

Wydawnictwo CeDeWu oraz Autorzy dołożyli wszelkich starań, aby treści zawarte w niniejszej publikacji były kompletne i rzetelne. Nie biorą jednak odpowiedzialności za ich wykorzystanie ani za związane z tym ewentualne naruszenie praw autorskich oraz za skutki działań wynikłe z wykorzystania informacji zawartych w książce.

Zdjęcie (grafika) udostępnione dzięki: Anb Studio Agnieszka Bury

Projekt okładki: Agnieszka Natalia Bury

Redakcja i DTP: CeDeWu Sp. z o.o.

Wydanie I, Warszawa 2017

Wydanie I elektroniczne, Warszawa 2020

ISBN 978-83-7556-215-6

ISBN 978-83-7941-282-2

EAN 9788375562156

Wydawca: CeDeWu Sp. z o.o.

00-680 Warszawa, ul. Żurawia 47/49

e-mail: cedewu@cedewu.pl

Redakcja wydawnictwa: (48 22) 374 90 20 lub 22

Księgarnia Ekonomiczna

00-680 Warszawa, ul. Żurawia 47

Tel.: (48 22) 396 15 00... 01

Księgarnia Internetowa

cedewu.pl

Made in Poland

Spis treści

Wstęp.....	7
------------	---

Rozdział 1

Banki spółdzielcze jako ogniwo systemu bankowego – Grażyna Szustak	11
---	-----------

1.1. Spółdzielnie – istota, prawne podstawy działania, klasyfikacja branżowa, ocena europejskiego rynku spółdzielczego	11
1.2. Spółdzielnie o finansowym profilu działalności	17
1.3. Bankowość spółdzielcza w Polsce – ewolucja, konsolidacja, naprawa.....	25
1.4. Organizacja bankowości spółdzielczej w Polsce, banki zrzeszające, zasady zrzeszania banków spółdzielczych.....	32
1.5. Europejskie Stowarzyszenie Banków Spółdzielczych. Ocena rynku bankowości spółdzielczej w Europie i wybranych krajach świata.....	37

Rozdział 2

Działalność operacyjna banków spółdzielczych – Grażyna Szustak.....	45
--	-----------

2.1. Przedmiotowy, podmiotowy, terytorialny zakres działalności banku spółdzielczego. Outsourcing	45
2.2. Model biznesowy banków spółdzielczych.....	54
2.3. Działalność operacyjna banków spółdzielczych oraz ich pozycja konkurencyjna.....	62
2.4. Innowacyjność technologiczna polskich banków spółdzielczych	74

Rozdział 3

Ryzyko funkcjonowania i jego ograniczanie (instrumenty, metody)

– <i>Eukasz Szewczyk</i>	79
3.1. Ryzyko w funkcjonowaniu banku spółdzielczego.....	79
3.2. Gospodarka finansowa – kapitały	88
3.3. Adekwatność kapitałowa – współczynniki wypłacalności, instrumenty makroostrożnościowe	93
3.4. Rezerwy banku	99
3.5. Normy płynności	102

Rozdział 4

Bezpieczeństwo funkcjonowania banków spółdzielczych – instytucjonalne rozwiązania w zakresie bezpieczeństwa finansowego – Łukasz Szewczyk	111
4.1. Nadzór i kontrola (KNF, kontrola wewnętrzna, związek rewizyjny)	111
4.2. Bankowy Fundusz Gwarancyjny – fundusz restrukturyzacji, zakres i zasady pomocy finansowej.....	118
4.3. System ochrony instytucjonalnej, zrzeszenie zintegrowane, bank apeksowy	127
4.4. Skutki wprowadzenia regulacji nadzorczych (zasada proporcjonalności)	134

Rozdział 5

Ocena funkcjonowania banków spółdzielczych – metody, elementy i formy oceny – Mirosława Capiga	141
5.1. Założenia oceny funkcjonowania banków spółdzielczych	141
5.2. Raport Wskaźników Ekonomiczno-Finansowych Banku na tle Grupy Rówieśniczej (RWEF)	143
5.3. Metodyka Badania i Oceny Nadzorczej Banków Komercyjnych, Zrzeszających oraz Spółdzielczych BION	149
5.4. Kwartalna Ocena Banków – Raport z Analizy Ryzyka KOBRA. Porównanie systemu KOBRA z systemami BION i RWEF	153
5.5. System analiz i ocen Bankowego Funduszu Gwarancyjnego	155
5.6. Raporty o kondycji ekonomiczno-finansowej banków spółdzielczych.....	159
5.7. Rankingi i ratingi banków spółdzielczych	168
Zakończenie	173
Bibliografia	175
Spis tabel	185
Spis rysunków	187
Spis schematów	189

Wstęp

Banki spółdzielcze stanowią największą ilościowo grupę banków w sektorze bankowym, których miejsce i rola na rynku finansowym wynika ze specyfiki ich funkcjonowania. Przejawia się to w większej (w porównaniu z bankami komercyjnymi) stabilności ich działania, działaniu na zasadzie spółdzielczości, co z kolei przekłada się na regionalizację, zaspakajanie dobrze rozpoznanych finansowych potrzeb społeczności lokalnej, łączenie funkcji pośrednika finansowego z misją społeczną. To właśnie ze względu na swoją specyfikę postrzegane są jako banki lokalne, wymagające specyficznych dla nich rozwiązań instytucjonalno-funkcjonalnych.

Celem niniejszej monografii jest kompleksowe ujęcie problematyki rozwiązań instytucjonalnych i zmian w zasadach funkcjonowania banków spółdzielczych na rynku finansowym, ze szczególnym uwzględnieniem ich działalności operacyjnej, w kontekście nowych wyzwań stojących przed całym sektorem bankowym.

Tak sformułowany cel określił strukturę publikacji. Omawiane zagadnienia ujęto w pięciu rozdziałach.

Wprowadzający, pierwszy rozdział monografii rozpoczynają ogólne rozważania poświęcone spółdzielniom, wśród których umiejscowiono spółdzielnie o finansowym profilu działalności, do których zaliczono banki spółdzielcze, SKOK-i oraz ich światowe odpowiedniki – unie kredytowe, a także spółdzielcze grupy bankowe. Zaprezentowano zatem istotę spółdzielni, ich cechy, rodzaje i prawne podstawy działania. Oceniono europejski rynek spółdzielczy oraz światowy rynek unii kredytowych. Znaczącą część rozważań w tym rozdziale poświęcono następnie bankom spółdzielczym w Polsce, przedstawiając krótką genezę bankowości spółdzielczej, zachodzące w sektorze procesy konsolidacyjne i naprawcze, aktualną organizację sektora banków spółdzielczych oraz jego miejsce w europejskim rynku spółdzielczości bankowej, dzięki analizie porównawczej parametrów ilościowych charakteryzujących sektory poszczególnych krajów, ich aktywów, depozytów oraz miar efektywności i bezpieczeństwa działania.

W rozdziale drugim przybliżono zakres działania banków spółdzielczych i towarzyszące mu ograniczenia o charakterze przedmiotowym, podmiotowym oraz terytorialnym. Wskazano elementy modelu biznesowego banków spółdzielczych i zrzeszeń, szeroko omówiono produkty i usługi tej grupy banków, uwzględ-

niając ich specyfikę. Rozdział kończą rozważania dotyczące innowacyjności technologicznej bankowości spółdzielczej, wywierającej znaczący wpływ na stopień jej konkurencyjności rynkowej.

Rozdział trzeci poświęcono wybranym problemom dotyczącym ryzyka w działalności banku spółdzielczego. Przedstawiono specyfikę tego ryzyka oraz najważniejsze typy ryzyka, które występują w bankach spółdzielczych. Zaprezentowano wybrane akty prawne, regulujące kwestie zarządzania ryzykiem w bankach spółdzielczych. Uwagę skupiono także na istocie kapitału, jako elementu, który umożliwia absorbowanie skutków ryzyka bankowego. Zaprezentowano tu różne kategorie kapitału w bankach spółdzielczych, przede wszystkim kapitał księgowy i regulacyjny. Adekwatność kapitałową banków spółdzielczych pokazano przez pryzmat struktury funduszy własnych oraz miar adekwatności kapitałowej w polskim sektorze banków spółdzielczych. Omówiono istotę instrumentów o charakterze makroostrożnościowym i ich zastosowanie w sektorze. Pokazano również istotę rezerw tworzonych przez banki (w szczególności rezerw celowych) oraz norm płynności (ze szczególnym uwzględnieniem normy LCR).

Rozdział czwarty podejmuje problem instytucjonalnego ujęcia bezpieczeństwa banków spółdzielczych. Punktem wyjścia jest tu kwestia nadzoru nad sektorem, jak również problem kontroli wewnętrznej w banku. Szczególną uwagę poświęcono prezentacji obszarów w ramach kontroli wewnętrznej, uwzględniając zalecenia formułowane przez KNF w zmienionej Rekomendacji H. Przedstawiono także rolę Związku Rewizyjnego Banków Spółdzielczych, w kontekście pełnionych przez niego funkcji. Istotnym problemem poruszonym w tym rozdziale jest kwestia wsparcia banków spółdzielczych przez BFG w ramach funduszu restrukturyzacji banków spółdzielczych. Zagadnienie to omówiono przez pryzmat celów, na jakie mogą być przeznaczone środki z funduszu oraz warunków pomocy. Ważną kwestią, która również została poruszona w rozdziale jest problem systemów ochrony instytucjonalnej i ich wpływu na bezpieczeństwo banku spółdzielczego, w szczególności na zapewnienie płynności i wypłacalności banków będących ich członkami. Rozdział zamyka problem zasady proporcjonalności, która to zasada jest dyskutowana m.in. w kontekście jej stosowania w sektorze banków spółdzielczych.

Przedmiotem rozważań w rozdziale piątym są zagadnienia metod, elementów i form oceny funkcjonowania banków spółdzielczych, zarówno w ujęciu analizy makro, jak i analizy mikro. Pierwsza grupa omawianych zagadnień to analiza i ocena dokonywana przez centralne instytucje, takie jak Narodowy Bank Polski, Komisja Nadzoru Finansowego, Bankowy Fundusz Gwarancyjny, według ich metodyk. Przedstawiono więc specyfikę (m.in. przedmiot oceny, skale ocen, rodzaj oceny, częstotliwość) trzech systemów analitycznych, a mianowicie: sys-

temu KOBRA, czyli Kwartalna Ocena Banku – Raport z Analizy Ryzyka, systemu BION, czyli Badanie i Ocena Nadzorcza oraz RWEF, czyli Raport Wskaźników Ekonomiczno-Finansowych. Druga grupa to analiza i ocena publicznie dostępna, obejmująca nie tylko sektor banków spółdzielczych ogółem, ale również pojedyncze banki. Chodzi tu o raporty, rankingi i ratingi. Przykładowo: raport „Banki” przygotowywany na zlecenie Związku Banków Polskich, raporty roczne banków zrzeszających, raporty z badania sprawozdań finansowych banków spółdzielczych przygotowywane przez Związek Rewizyjny Banków Spółdzielczych, Krajowy Ranking „Wyróżniające się banki spółdzielcze”, Raport Roczny Europejskiego Stowarzyszenia Banków Spółdzielczych. Porównanie różnych systemów ocen stosowanych w bankowości spółdzielczej pozwala stwierdzić, że jest to ocena ilościowo-jakościowa, wielokryterialna, oparta na zróżnicowanych zestawach wskaźników, obejmująca różne obszary oceny, uwzględniająca specyfikę funkcjonowania banków spółdzielczych.

Książka, łącząc zagadnienia teoretyczne z praktyką, poparte danymi statystycznymi oraz bazując na aktualnych regulacjach prawnych, adresowana jest do wszystkich odbiorców zainteresowanych zagadnieniami bankowości spółdzielczej.

Rozdział 1

Banki spółdzielcze jako ogniwo systemu bankowego

Grażyna Szustak

1.1. Spółdzielnie – istota, prawne podstawy działania, klasyfikacja branżowa, ocena europejskiego rynku spółdzielczego

W Polsce, spółdzielnia rozumiana jest jako przedsiębiorstwo posiadające osobowość prawną, działające w oparciu o przepisy uniwersalnej ustawy Prawo spółdzielcze, wspomaganey aktami szczegółowymi, będące zrzeszeniem zmiennej liczby dobrowolnych członków (co najmniej 10 osób fizycznych, bądź trzech osób prawnych), wnoszących do niej udziały (wkład pieniężny bądź majątkowy), wpisane do KRS, którego celem jest prowadzenie działalności w interesie zrzeszonych członków. Na schemacie 1.1 zaprezentowano najważniejsze cechy spółdzielni, jej definicję ustawową, zaczerpniętą z ustawy Prawo spółdzielcze i zasady spółdzielczości, obowiązujące w Polsce.

Wg opracowanej przez Międzynarodowy Związek Spółdzielczy „Deklaracji Spółdzielczej Tożsamości”, spółdzielnia to autonomiczne, dobrowolne zrzeszenie osób, które zjednoczyły się w celu zaspokojenia wspólnych oczekiwań i potrzeb ekonomicznych, społecznych i kulturowych, dzięki współposiadaniu i demokratycznej kontroli przedsiębiorstwa. Wskazane w Deklaracji wartości spółdzielcze to: samopomoc, samoodpowiedzialność, demokracja, równość, sprawiedliwość, solidarność. Wskazane cechy członków spółdzielni z kolei, to: uczciwość, otwartość, odpowiedzialność społeczna. Zasady spółdzielcze są analogiczne do obowiązujących w Polsce, czyli: dobrowolne, otwarte członkostwo, kontrola demokratyczna, ekonomiczne uczestnictwo, autonomia i niezależność, kształcenie, szkolenie i informacja, wzajemna współpraca spółdzielni, troska o społeczność lokalną¹.

¹ *Deklaracja Spółdzielczej Tożsamości*, KRS (<http://www.krs.org.pl/index.php/ruch-spodzielczy-sp-1235027509/> deklaracja-spodzielczej-tosamoci, 24.08.2017).

Schemat 1.1. Spółdzielnia, cechy, definicja, zasady spółdzielczości – praktyka polska

Spółdzielnia – cechy	Definicja ustawowa – Prawo spółdzielcze	Zasady spółdzielczości
<ul style="list-style-type: none"> • spółdzielnia to przedsiębiorstwo, prowadzi działalność na podstawie ustawy Prawo spółdzielcze i innych ustaw oraz statutu • punkty zbieżne spółdzielni i przedsiębiorstwa: podmioty podlegają jednakowym regułom rynkowym i konkurencji • specyfika spółdzielni: zrzeszenie osób, a nie kapitału, majątek należy do członków spółdzielni; 1 członek=1 głos, udział członków w zarządzaniu, cel: zaspakajanie potrzeb społecznych; brak wymogu kapitału minimalnego (z wyjątkiem banków spółdzielczych i SKOK. SKOK-i mają obecnie obowiązek utrzymywania współczynnika wypłacalności na min. poziomie 5%); partycypacja członka w stratach do wysokości wniesionych udziałów (brak odpowiedzialności członka za zobowiązania spółdzielni) 	<p>„Spółdzielnia jest dobrowolnym zrzeszeniem nieograniczonej liczby osób, o zmiennym składzie osobowym i zmiennym funduszu udziałowym, które w interesie swoich członków prowadzi wspólną działalność gospodarczą. Spółdzielnia może prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków i ich środowiska”</p>	<ul style="list-style-type: none"> • członkostwo dobrowolne, otwarte • członkowie zarządzają spółdzielnią i kontrolują jej działalność • członkowie wnoszą i kontrolują majątek spółdzielni • spółdzielnie są samorządne i samopomocowe • członkowie i pracownicy spółdzielni są szkoleni, co pozwala zwiększyć jakość ich starań o ciągły rozwój spółdzielni • wzajemna współpraca w ramach ruchu spółdzielczego • dbałość o interes lokalnej społeczności, widoczny także w polityce zatrudnienia (ludność miejscowa, kobiety, niepełnosprawni)

Źródło: J. Brzozowska-Wabik, *Spółdzielczość to nie przeżytek*, INFOS. Biuro Analiz Sejmowych 2012, nr 21(135), s. 1-3 (https://bs.net.pl/sites/default/files/media/Prawo/infos_135.pdf, 24.08.2017); Ustawa z 16.09.1982 r. Prawo spółdzielcze, t.j. Dz.U. 2016, poz. 21 ze zm.

Większość definicji spółdzielni w poszczególnych krajach UE, także w Polsce, opiera się na wymienionej Deklaracji Spółdzielczej Tożsamości. Wprost zastosowała ją Malta i w dużej części Hiszpania. Większość krajów uznała zasadnicze cechy spółdzielni: nieograniczona liczba członków i zmienność kapitałów. Kraje respektują zasadę 1 członek – 1 głos (choć zdarzają się w tej mierze pewne odstępstwa). Francja, Finlandia, Niemcy i Włochy definiują spółdzielnie jako spółki bądź przedsiębiorstwa o specyficznych cechach. Zróżnicowane jest podejście krajów do minimalnej liczby członków spółdzielni (od 2 osób fizycznych w Holandii do 15 w Grecji). W Austrii i Szwecji minimalnej liczby członków nie określono. Widoczna jest tendencja obniżania liczby członków dla spółdzielni z wybranych sektorów. Różne są także podejścia do odpowiedzialności członków. W Holandii, Niemczech, Portugalii i Włoszech – możliwość odpowiedzialności nieograniczonej, w pozostałych krajach odpowiedzialność jest ograniczona. W Polsce, Niemczech i Austrii bardzo dużą wagę przypisano związkom rewizyjnym². Wg polskiego Prawa spółdzielczego spółdzielnie mogą zakładać związki

rewizyjne (co najmniej 10 założycieli) lub do nich przystąpić. Każda spółdzielnia co najmniej raz na trzy lata musi poddać się lustracji (jeżeli jest w stanie likwidacji, wówczas obowiązuje lustracja roczna). Spółdzielnie niezrzeszone w żadnym związku rewizyjnym, mogą zlecić dokonanie odpłatnej lustracji wybranemu związkowi. Może ją także przeprowadzić Krajowa Rada Spółdzielcza. Lustracja prowadzona przez wyznaczonego przez związek rewizyjny lustratora ma na celu kontrolę: przestrzegania prawa, zgodności działania w interesie członków, realizacji celów ekonomicznych, prawidłowości pracy organów spółdzielni. Związek rewizyjny ma także obowiązek wspomóc spółdzielnię w usuwaniu stwierdzonych nieprawidłowości. Poza lustracją, związki rewizyjne pomagają spółdzielniom w realizacji statutowych zadań, prowadzą na ich rzecz działalność doradczą, szkoleniową, reprezentują ich interesy na zewnątrz, propagują wzajemną współpracę³. Różne formy audytu obowiązują także w innych krajach UE.

Różnic w funkcjonowaniu europejskiej spółdzielczości jest więcej, dotyczą one także regulowania spraw majątkowych spółdzielni oraz prawa spółdzielczego. W Polsce, jak wykazano, działalność spółdzielni reguluje odrębny, główny akt prawny, w randze ustawy (Prawo spółdzielcze), wraz z regulacjami uszczegółowiającymi działalność spółdzielni branżowych, różnej rangi, do których można zaliczyć m.in. Ustawę z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych⁴ czy ustawę z 15.12.2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych⁵. Ustawy dotyczące spółdzielczości bankowej to z kolei: Prawo bankowe i ustawa o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających.

Prawo spółdzielcze, chociaż niekiedy specyficzne, mają także wypracowane pozostałe kraje UE. W niektórych państwach odrębnych aktów prawnych dotyczących spółdzielczości nie ma, odniesienia do spółdzielni ujęto jednak w innych ustawach – kodeksie handlowym (Czechy, Słowacja), kodeksie cywilnym (Holandia) czy w kodeksie spółek (Belgia). W Danii, kolebce ruchu spółdzielczego, działalność wszystkich przedsiębiorstw, także spółdzielni, poza spółdzielniami mieszkaniowymi, reguluje prawo handlowe. Specyfikę spółdzielni zaś określają statuty. Kodeks prawa spółdzielczego obowiązuje w Portugalii. Austria ma ustawę o spółdzielniach z 1873 r., Niemcy ustawę z 1889 r., Irlandia posługuje się Aktem o Towarzystwach Przemysłowych i Oszczędnościowych z 1893 r., Francja zaś ustawą z 1947 r. Nowoczesne Prawo Spółdzielcze z 2002 roku ma Finlandia, a Norwegia z 2007 r. W Belgii, Bułgarii, Grecji, Hiszpanii, Malcie, Portugalii, Węgrzech i Włoszech – spółdzielczość wzmiankowana jest także w konstytucjach.

² *Ibidem*.

³ Ustawa z 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze..., *op. cit.*, art. 91 i 240; Szerzej nt. związków rewizyjnych w podrozdziale 4.1.

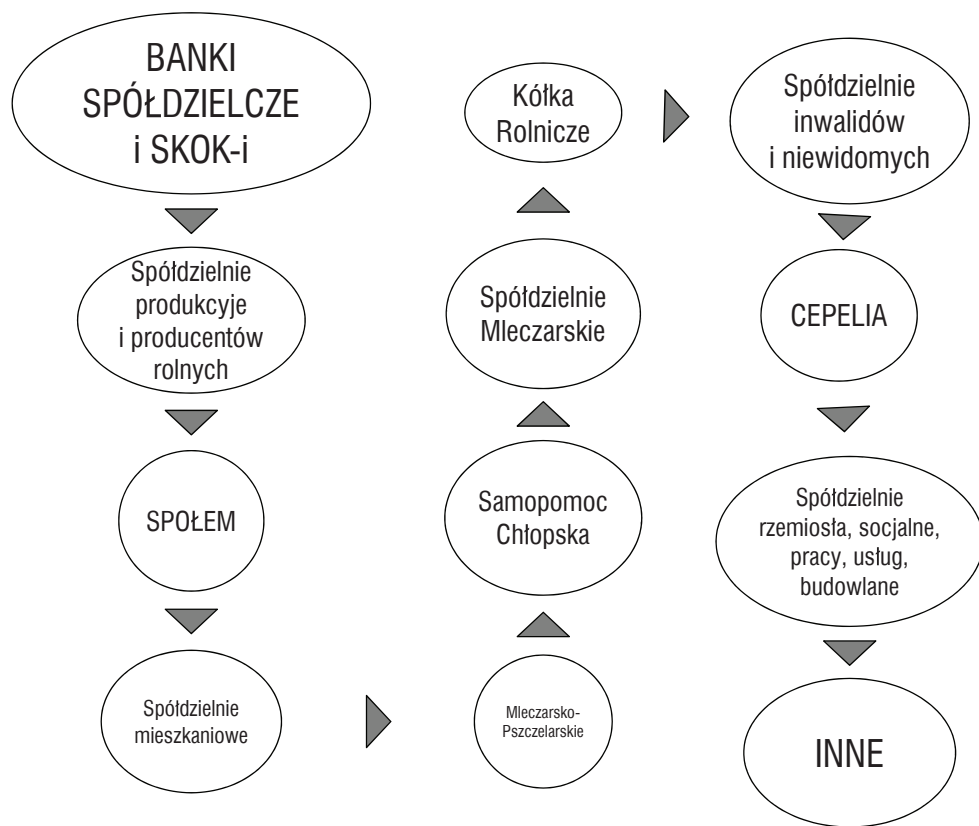
⁴ Ustawa z 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych, Dz.U. Nr 94, poz. 651 ze zm.

⁵ Ustawa z 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych, t.j. Dz.U. 2013, poz. 1222 ze zm.

We Włoszech i Hiszpanii, obok regulacji ogólnokrajowych, obowiązują regionalne lub prowincjonalne prawa spółdzielcze. Podejście do uniwersalizmu prawa spółdzielczego jest więc zróżnicowane. Uniwersalne, nadrzędne prawo spółdzielcze (uzupełniane dodatkowymi regulacjami) mają np. Austria, Belgia, Finlandia, Hiszpania Niemcy, Polska, Włochy. Odrębne regulacje dla spółdzielczości sektorowej mają: Francja, Grecja, Szwecja, Wielka Brytania⁶.

Europejski rynek spółdzielczy nie jest zatem jednolity, co utrudnia jego pełną ocenę. Poza tym w Europie działa wiele grup spółdzielni, które, w oparciu o przykład Polski, wyłoniono wg kryterium branżowego (schemat 1.2).

Schemat 1.2. Branżowe ujęcie rynku spółdzielczego

Źródło: J. Brzozowska-Wabik, *Spółdzielczość to nie przeżytek*, INFOS, Biuro Analiz Sejmowych 2012, nr 21(135), s. 3 (https://bs.net.pl/sites/default/files/media/Prawo/infos_135.pdf, 24.08.2017); Krajowa Rada Spółdzielcza (<http://www.krs.org.pl/index.php/ruch-spodzielczy-sp-1235027509/ruch-spodzielczy/spodzielczo-w-unii-europejskiej>, 24.08.2017).

⁶ *Legislacja spółdzielcza*, KRS (<http://www.krs.org.pl/index.php/ruch-spodzielczy-sp-1235027511/ruch-spodzielczy/spodzielczo-w-unii-europejskiej/legislacja-spodzielcza>, 24.08.2017).

Statystyki obrazujące w liczbach europejski rynek spółdzielczy są trudne do uzyskania. Główna organizacja spółdzielcza w Europie *Co-operatives Europe*, oceniła go ostatni raz w 2009 roku. Z przedstawionych statystyk wynika, że liczba spółdzielni wynosiła 158 tys., z czego na UE przypadało ich 137 tys. Trend jest jednak spadkowy, ponieważ 4 lata wcześniej było ich 250 tys. (głównie efekt integracji). Łącznie gromadziły one 123 mln członków (wcześniej 150 mln), w tym 108 mln z UE, i zatrudniały 5,4 mln pracowników (w tym w UE – 4,7 mln osób). Patrząc na podział branżowy spółdzielni europejskich, zdecydowanie najwięcej jest spółdzielni pracy – 41% ogółu, rolniczych – 33%, mieszkaniowych – 17%, spożywców – 3%, aptek – 1%. Do banków spółdzielczych należało 5% rynku spółdzielczego, miały jednak one najwięcej członków – 54%. Na drugim miejscu pod tym względem uplasowały się spółdzielnie spożywców – 25%, rolnicze – 10% i mieszkaniowe – 8%. Największym zatrudnieniem zaś cechowały się spółdzielnie pracy – 37%, rolnicze – 25%, banki spółdzielcze – 23% i spółdzielnie spożywców – 11%⁷. Wybrane dane europejskie prezentuje tabela 1.1.

Pośród 50 największych spółdzielni w Europie – 25 reprezentowało sektor rolno-spożywczy, 13 spożywców, 11 sektor finansowy i 1 to spółdzielnia pracy. 25% największych spółdzielni liczy sobie ponad 100 lat, cała pięćdziesiątka z kolei wykazała obroty roczne w wysokości prawie 250 mld EUR⁸.

W dalszej części książki uwaga Autorów zostanie skupiona na spółdzielniach aktywnych na rynku finansowym, czyli na bankach spółdzielczych (charakterystyczny dla nich jest dualizm: na pierwszym miejscu bank, na drugim spółdzielnia), których zasadnicza działalność ma charakter depozytowo-kredytowy i płatniczy, z drugiej zaś strony – mają wymienione wcześniej cechy spółdzielni, chociaż występują w tej kwestii pewne różnice z uwagi na ich szczególny charakter. Banki spółdzielcze, obok banków akcyjnych i państwowych, wchodzi w skład polskiego sektora bankowego. Udziałowcami banków spółdzielczych są spółdzielcy. Działają one w oparciu o ustawę Prawo Bankowe, Ustawę o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających oraz Prawo spółdzielcze. Z uwagi na kapitały poniżej 5 mln EUR, pozwalające działać samodzielnie, na terenie całego kraju, muszą zgodnie z wymogami ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających zrzeszać się w wybranym banku zrzeszającym, tworząc spółdzielcze grupy bankowe. Bliskie specyfice funkcjonowania banków spółdzielczych są także działające na polskim

⁷ A. Piechowski, *Spółdzielczość w Unii Europejskiej*, Krajowa Rada Spółdzielcza (<http://www.krs.org.pl/index.php/ruch-spodzielczy-sp-1235027509/ruch-spodzielczy/spodzielczo-w-unii-europejskiej>, 24.08.2017).

⁸ A. Piechowski, *Spółdzielczość w Unii Europejskiej...*, *op. cit.*

rynku finansowym Spółdzielcze Kasy Oszczędnościowo-Kredytowe⁹, niebędące jednak bankami, które zostaną porównane z bankami spółdzielczymi. Ponadto zostanie zdefiniowana inna forma spółdzielczości, adekwatna do SKOK, o profilu finansowym, znana na arenie międzynarodowej, czyli unie kredytowe.

Tabela 1.1. Spółdzielnie w krajach europejskich – wybrane dane statystyczne

Kryterium oceny	Dane statystyczne – ranking krajów UE	Dane statystyczne – ranking krajów spoza UE
Liczba spółdzielni	1. Włochy – 41,5 tys. 2. Hiszpania – 24 tys. 3. Francja – 21 tys. 4. Szwecja – 9,1 tys. 5. Polska – 8,8 tys.	1. Norwegia – 5,3 tys. 2. Ukraina – 5,1 tys. 3. Rosja – 3,2 tys.
Liczba członków	1. Francja – 23 mln 2. Niemcy – 20,5 mln 3. Włochy – 13 mln 4. W. Brytania – 8,4 mln 5. Polska – 8 mln	1. Rosja – 4,4 mln 2. Szwajcaria – 3,4 mln 3. Turcja – 2,6 ml
Liczba spółdzielców/liczba mieszkańców	1. Austria, Cypr, Finlandia, Szwecja – 40% mieszkańców jest członkami spółdzielni 2. Belgia, Dania, Estonia, Francja, Holandia, Niemcy, Portugalia, Włochy, Polska – 20 do 40%	1. Norwegia, Szwajcaria – 40% mieszkańców jest członkami spółdzielni
Zatrudnienie	1. Włochy – 1,1 mln pracowników) 2. Francja – 900 tys. 3. Niemcy – 830 tys. 4. Polska – 400 tys. 5. Hiszpania – 380 tys.	1. Rosja – 280 tys. 2. Białoruś – 99 tys. 3. Szwajcaria – 84 tys.
Zatrudnienie w spółdzielniach/ludność czynna zawodowo ogółem	1. Włochy – 5% 2. Francja – 3,5% 3. Szwecja – 3% Polska (2,5%) – w grupie państw o odsetku 2-3%	
Pochodzenie 50 największych spółdzielni w Europie	Francja – 13 Niemcy – 8 Holandia – 6 Włochy, Finlandia – po 4 Dania i Szwecja – po 3 Irlandia, Wielka Brytania – po 2 Hiszpania, Austria – po 1	Szwajcaria – 2 Jedna ponadnarodowa (szwedzko-norwesko-duńska)
Spoleczna rola spółdzielni	Holandia – 83% produkcji rolnej pochodzi ze spółdzielni Włochy – 55% produkcji rolnej pochodzi ze spółdzielni Francja – 50% usług bankowych oferują spółdzielnie Finlandia – 35% zaopatrzenia ludności w produkty spożywcze realizują spółdzielnie Szwecja – 60% eksploatacji lasów Hiszpania – 20% opieka zdrowotna zapewniana przez spółdzielnie	

Źródło: A. Piechowski, *Spółdzielczość w Unii Europejskiej...*, op. cit.

⁹ Ustawa z 05 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, t.j. Dz.U. 2016, poz. 1910, 1948, 1997, z 2017 r., poz. 60, 85, 245, 768, 1089.

1.2. Spółdzielnie o finansowym profilu działalności

Do spółdzielni o finansowym profilu działania zalicza się banki spółdzielcze, spółdzielnie oszczędnościowo-kredytowe, unie kredytowe, spółdzielcze grupy bankowe.

Banki spółdzielcze to liczna i zróżnicowana grupa banków na świecie i w Europie, w tym w Unii Europejskiej. Ich rola i udział w sektorach bankowych krajów unii europejskiej jest różny, jednak w wielu krajach mają duże znaczenie i znaczący potencjał wzrostu w systemie finansowym. Polska spółdzielczość bankowa jest niestety słabo rozwinięta, a sektor bankowy zdecydowanie zdominowały banki komercyjne. Udział aktywów banków spółdzielczych w unijnym PKB nie przekroczył na koniec 2014 roku 0,01% (we Francji wynosił on w analogicznym czasie 0,12% PKB UE). Niewielki jest też udział sektora banków spółdzielczych w sumie bilansowej polskiego sektora bankowego, obecnie ok. 7% (wraz z bankami zrzeszającymi wynosił on na koniec 2016 r. 9,3%¹⁰), we Francji zaś ich udział w sektorze to 70%. Bankowość spółdzielcza najlepiej jest rozwinięta właśnie we Francji i następnie w Niemczech¹¹. W skali ogólnoeuropejskiej banki spółdzielcze mają ok. 20% udział w bankowym rynku depozytowo-kredytowym Europy. Zrzeszone są one w Międzynarodowym Zrzeszeniu Banków Spółdzielczych w Brukseli – instytucji *non profit*, o której szerzej w podrozdziale 1.5 monografii.

Bank spółdzielczy, podobnie jak komercyjny, jest osobą prawną, tworzy się go zgodnie z przepisami ustaw, działa na podstawie zezwolenia organu nadzorczego, gromadzi fundusze własne (obowiązują minimalne wymogi ustawowe) i kapitały obce, które podlegają transformacji na produkty aktywnej działalności banku, generującej ryzyko zagrażające członkom banku i deponentom (zapewnienie bezpieczeństwa klientom jest w banku spółdzielczym priorytetowe), posiadający cechy spółdzielni, chociaż niektóre z nich, jak już wspomniano, różnią się od spółdzielni o charakterze niefinansowym, o czym będzie mowa w trakcie omawiania zasad funkcjonowania banków spółdzielczych w Polsce w podrozdziale 1.4 monografii.

Banki spółdzielcze to zatem instytucje prywatne, o szczególnym znaczeniu dla obszarów o niższym stopniu urbanizacji, których priorytetem jest działanie na rzecz członków i realizacja nie tylko celu ekonomicznego, ale i misji społecznej. Banki spółdzielcze posiadają stabilną bazę klientów, depozytów, prowadzą ostrożną politykę zarządzania ryzykiem, cechuje je decentralizacja i demokracji-

¹⁰ https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Banki_spoldzielcze_prezentacja_2016_54442.pdf, 29.08.2017.

¹¹ *Bankowość spółdzielcza w Polsce słabsza niż w UE* (<http://biznes.onet.pl/wiadomosci/kraj/bankowosc-spoldzielcza-w-polsce-slabsza-niz-w-ue/8773fn>, 24.08.2017).

zacja decyzji (jeden członek – 1 głos)¹². Wspólne, ponadnarodowe cechy bankowości spółdzielczej to: dobra znajomość i indywidualny kontakt z klientami, jako najważniejszymi osobami w banku (głównie środowiska wiejskie, rolnicy i małe miasta), tradycja, duża ilość placówek terenowych i wspomniany już priorytet działania na rzecz członków nad celem komercyjnym¹³. Sektor banków spółdzielczych zapobiega wykluczeniu i napięciom społecznym, wspomagając rozwój społeczeństwa, środowiska i samorządu lokalnego.

Spółdzielcze Kasy Oszczędnościowo-Kredytowe to spółdzielnie, ale nie banki, chociaż ich oferta ma charakter finansowy, bardzo zbliżony do oferty banków spółdzielczych, których działalność reguluje Ustawa z 05 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych¹⁴ i ustawa Prawo spółdzielcze. Kasy tworzą członkowie (których łączy wspólna więź zawodowa lub organizacyjna) oraz działające wśród nich jednostki organizacyjne kościołów, związków wyznaniowych, posiadające osobowość prawną, spółdzielnie, związki zawodowe i wspólnoty mieszkaniowe. Członkowie muszą wpłacić wkład członkowski. Kasy mogą podjąć działalność na mocy uprzednio uzyskanego zezwolenia KNF. W Polsce funkcjonują od 1992 roku. Ustawowym celem działania kas jest gromadzenie środków pieniężnych członków, udzielanie im pożyczek i kredytów, przeprowadzanie na ich zlecenie rozliczeń finansowych, pośredniczenie przy zawieraniu umów ubezpieczenia i obrocie jednostkami uczestnictwa funduszy inwestycyjnych, a także wydawanie pieniądza elektronicznego członkom kas. Ustawowym obowiązkiem SKOK-ów jest zrzeszenie się w Kasie Krajowej, której są jedynymi członkami. Zgodnie z ustawą o SKOK, Kasa Krajowa jest zobowiązana dbać o stabilność kas, udzielać im wsparcia finansowego z funduszu stabilizacyjnego, kontrolować bezpieczeństwo oszczędności i zgodność ich działania z prawem. Kasa Krajowa to także organ doradczy, opiniotwórczy, wypełniający obowiązki informacyjne w imieniu kas. Jej działalność jest niezarobkowa. Członek Kasy Krajowej z kolei jest zobowiązany wnieść wpisowe i wpłacić zadeklarowane udziały. Działalność kas i Kasy Krajowej podlega nadzorowi KNF, zaś zgromadzone w nich depozyty są gwarantowane przez BFG.

Kasy mogą się łączyć (po uzyskaniu zgody KNF). W latach 2013-2016 (okres sprawowania nadzoru nad kasami przez KNF) połączyły się tylko dwie kasy. Kasy mogą także przejmować inne kasy, we wspomnianym okresie tylko jedna kasa została przejęta przez inną kasę. Sześć kas zostało w tym czasie przejętych

¹² Krajowy Związek Banków Spółdzielczych (<http://www.kzbs.pl/deklaracja-bankow-spoldzielczych-opublikowana-przez-europejskie-stowarzyszenie-bankow-spoldzielczych-z-okazji-7-kongresu-bankow-spoldzielczych-3041.html>, 24.08.2017).

¹³ T. Siudek, *Systemy bankowości spółdzielczej w wybranych krajach Unii Europejskiej*, Zeszyty Naukowe SGGW, *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej* 2007, nr 63, s. 38.

¹⁴ Ustawa z 05 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych..., *op. cit.*